

ורכב ואמינים

עלון שבועי מבית בני אמונים

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה במגלה

תכניתו המחכמת של המן הופרה

"ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי" (ו' א)

פרש הכתב סופר:

אף שיכול היה המן להרג את מרדכי על כף שעבר על מצות המלך, בכל זאת: **"ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו"**, ומדוע: **"כי הגידו לו את עם מרדכי"** - וכיון שמתוך שנאחו העזה בקש להסית את המלך: **"להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש"**, תוך שמוש בתואנה השקרית (להלן פ"ח): **"ואת דתי המלך אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם"**, חשש המן פן אם יהרג את מרדכי עתה, ימנע המלך מלמלא את מבקשו להשמיד את כל היהודים. זאת משום שסיק מהריגתו שהסבה האמתית לבקשתו להרג את היהודים היא רק בשל היותם: **"עם מרדכי"** - שונאו. ואכן, כאשר לבסוף בעצת קורבני לא נמנע המן מלדרש לתלות את מרדכי על העץ, התגלגל הדבר שגמולו הושב לו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ.

על עבדה זו אנו מודים בתפלת 'על הנסים':

"המן הרשע בקש להשמיד... את כל היהודים..." ולשם כך נמנע בתחלה מלהרג את מרדכי, אולם: **"ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו..."** - ככה שגרמת לו לומר למלך לתלות את מרדכי לפני שישמיד את כל היהודים, וכך הגיע סופו: **"ותלו אותו ואת בניו על העץ"**.

כתב סופר מגלת אסתר

טוב שיק אחד - מאלף השתדליות

"ותבואנה נערות אסתר וסריסה ויגידו לה ותתחלק המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שוקו מעליו ולא קבל" (ד ט)

יש להבין את הנהגתו של מרדכי: הלא לכאורה ההשתדלות הטובה ביותר שהיה עליו לעשות כדי להביא לבטול הגזרה, היא להביא לידיעת אסתר את זממו של המן כדי שתשפיע על המלך לבטלה. ואלו מרדכי מלבד שלא נהג כן, אף כשבקשה ממנו אסתר להסיר את שוקו מעליו כדי שיכול לבוא לפניה - סרב?

באר הגאון מוילנא:

ידע מרדכי שפדי לבטל את הגזרה - טובה שעה אחת של תפלה בלבד ששק, יותר מההשתדלות הטובה ביותר, ועל פן סרב להסיר שוקו מעליו.

באר נוסף לכה אמר רבי אברהם: **"שדאל משה סלמון הרב מתרוקב"**.

חשש מרדכי פן אם יראו אחיו היהודים כי הוא מסיר את שוקו כדי לשוחח עם אסתר המלכה, יתלו את ידכם באסתר ויסירו דעתם מהתפלה ומהתשובה. לפיכך כבר להעביר לה את הדיעה על הגזרה באמצעות התה, בלא ידיעתם של ישראל.

באר הגר"א על מגלת אסתר: **"שפתי חיים מוגדים ב' עמי קפ: יתבות הקדש' עה" ומוגדים עמי קכה"**

רזי אמונים

מרמזי אמן לימי הפורים

ראש דברך - אמן

'אדר' - ראשי תבות: 'אמן דבר ראשון, כעין שגאמר (תהלים ק"ט ס): 'ראש דברך אמת', וכן אמרו חכמים (דב"ר ז א): 'אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא יותר מאמן שישראל עונים'.

גם אני אודך - פורים, בהקדמה

נס מרדכי ואסתר

'אמן' - ראשי תבות: 'נס מרדכי אסתר'. כפי שאמר המגיד מקוניץ (נר ישראל - פנות הנפה), כי בסדר אלף-בית, האותיות שאחר א.מ.ו. הן: ב.ג.ד.ה. ללמדך שאחרי האמן ימשך ה'נס'.

גם אני אודך שם

מרדכי חנף את אסתר לענות אמן

"ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דוד כי אין לה אב ואם" (אסתר ב ב)

כתב הרמ"א (או"ח סכ"ז): **"ע"פ דברי הגמרא סנהדרין ק"ב): 'וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן, יש לו חלק לעולם הבא'.** וכך דרש רבי אליהו כהן מאיזמיר בעל 'שבט מוסר' את הפתוב שלפנינו: **מרדכי היה 'אמן את הדסה' - מחנכה מסתווה לענות אמן, וזאת: 'כי אין לה אב ואם' - שילמדוה, כפי שמחבתת להלכה.**

מנחת אליהו פרק לב

נראה כי אף לאחר שעזבה את בית מרדכי המשיכה אסתר להקפיד על כך, שהרי הפתוב מעיד עליה (להלן פסוק ט): **"ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו"**.

יד בני אמונים הרב יעקב דב מרמון שליט"א

לא להרפות מן התפלה עד לישועה המלאה

"וישב מרדכי אל שער המלך והמן נדחה אל ביתו אבל ויחפוי ראש" (ו' י)

"וישב מרדכי" - ששב לשקו ולתעניתו (מגלה טו א). ספר הצדיק רבי זאב אידלמן:

"היה זה בעצומה של מלחמת תש"ח. באחד הימים השנה הפונה בין הצדדים הלוחמים. הגר"ז מבריסק נצל את ההפוגה כדי לצאת מביתו ולשאף קמעא מאוירה הצח של ירושלים."

בדרכו פגש באחי. כשהתענגו מפיו על המצב השורר בעיר, נענה כי אמנם יום האתמול היה קשה במיוחד, שכן ההפגזות היו בו חזקות מתמיד, אך היום, ברוך ה', טוב יותר...

מששמע זאת הגר"ז הגיב ואמר: **'אתמול אכן היה המצב נורא, אך דוקא היום זקוקים אנו לרחמים מרבים. שכן בעוד אמש הכל התעוררו להעמיר בתפלה בעקבות המצב הקשה, הרגיעה השוררת היום מסיחה את דעת ההמון וגורמת להם לשוב לסדר יומם. מכך באמת יש לדאג...'.**

הוסיף ואמר הגר"ז: **'זהו מנהגו של עולם: כאשר רוח לאדם קמעא מצרותיו, הרי הוא נרגע ושמוח, אולם באמת אל לו לשמח בטובם תבא עליו הישועה השלמה. שהרי כך נהג אף מרדכי היהודי: אף כי רוח לו בשעה שהחל המן לפל לפניו, בכל זאת לא שש ושמוח, אלא המשיך להתפלל בשק ובתענית עד שהשלמה הישועה'.**

דברי הגר"ז עולים בקנה אחד עם פרושו של המלבי"ם לעצתה של זרש להמן (להלן ט): **"אם מצרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו"**, כיון שמרדכי הוא מצרע היהודים אשר כחם בתפלתם, לא יפסיק הוא מלהתפלל עד שינשע לחלוטין. לפיכך **"לא תוכל לו"**, אלא אם פן: **"נפול תפול לפניו"** - עשה עצמך כאלו נפלת לפניו לגמרי, וכאשר יסבר שנושע מצרותו ויחדל מתפלתו, אזי תוכל לשוב ולנצחו.

מלבי"ם אסתר ו יג; שאל אביד ויגדף ח"ג עמ' ק

תפלתו של מרדכי נענית מיד

"אם מצרע היהודים... לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו; עודם מדברים..." (ו' יג ט)

דרש רבי משה חיים אפרים מסדליקוב:

במסכת תענית (כה ב) מבאר כי שבת הוא לצבור פאשר תפלתם נענית מיד עם סיומה, וזאת אשר הבהירו חברי המן: **"אם מצרע היהודים... לא תוכל לו"**, ומדוע? משום שחביבותו פה גדולה לפני המקום, עד: **"כי נפול תפול לפניו"** - עודם מדברים - ישיעוכם באה אליהם מיד עם סיום תפלתם.

דגל מתנה אפרים דרוש לפורים

פסק הרמ"א (או"ח קכ"ז): 'וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה: אמן, יש לו חלק לעולם הבא'.

וכתב רבי אליהו הכהן האייתמרי מאיזמיר, כי מן המגלה למדנו שאף מרדכי נהג כן כלפי אסתר, לה היה כאב, ולכך רמז הפתוב (אסתר ד ט): **"ויהי אמן את... אסתר כי אין לה אב ואם"**, כתיב: **'אמן' - חסר וא"ו, משום שלא היה לה אב שילמדה זאת, למדה מרדכי לענות 'אמן' (מנחת אליהו לא).**

"קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הגלויים עליהם - ולא יעבור!" (אסתר ט כ)

על הנסים - 'בימי מרדכי'

הודאה על הנסים

בימי החנכה ובימי הפורים תקנו לנו להפסיק בתוך ברכת הארץ כדי להוסיף הודאה על הנסים שהתרחשו באותו היום. מקור חיוב ההזכרה הנו במסקנת הגמרא בשבת (כד א) 'יש להזכיר הודאה מיוחדת על הנסים בברכת המזון.

בגמרא (שם) הסתפקו בענין הזכרת היום בברכת המזון, ופרשו התוספות (ע"ה ד"ה מהו) שבתפלה היה פשוט לחכמים שיש להזכיר 'על הנסים' כיון שהיא נאמרת בצבור והרי יש מצוה לפרסם את הנס, אולם הסתפקו לגבי ברכת המזון הנאמרת בין האדם לבין עצמו. ובישפת אמת (שם) הוסיף ופרש כי תפלה נאמרת בכל יום, אולם ברכת המזון תלויה באכילת פת.

ומכל מקום פסקו הש"חן ערוך והרמ"א (שם ד; והר"ד א) שיש לאומרו. הן בחנכה והן בפורים. נפתחה ההכרעה באמירת: 'על הנסים' וכו', וההמשך שונה מענינו של יום. נסח 'בימי מרדכי' הנאמר בפורים הוא קדום והוא בשנויים קלים כבר בדברי האגונים (סדר רב עקום גאון פורים, וראה 'מחזור ויז'ר' אג).

בשונה מבקשת 'עלה ויבא' הנאמרת בימים שהקרינו בהם מוסף, ועל כן בתפלה תקנו לאומרה בברכת העבודה (רצה), ובברכת המזון בברכת 'בונה ויושלים' - שאף בה אנו מתפללים על חזרת העבודה; הזכרת 'על הנסים' אינה באה אלא כהודאה, ועל כן בתפלה אנו מוסיפים אותה בברכת ההודאה, ואף בברכת המזון תקנו לאומרה בתוך הודאה, ונדה' לך' (ע"פ דברי הגמרא שם).

'בימי אחשורוש' או 'בימי מרדכי'?

המגלה נפתח ב: 'ויהי בימי אחשורוש', אך תפלה זו נפתחה ב: 'בימי מרדכי ואסתר', ומדוע?

האמיר יעקב מסדיגורא פרש:

בשונה מכל המועדים שתקנו כזכר ליציאת מצרים, וכל מהותם היא קדש מעשרם, ימי הפורים היו בתחלתם ימים רגילים ורק לאחר הנס השתנה מהותם לימי קדש; לפיכך בפתיחת המגלה, כאשר ישראל שבאותו הדור היו שקועים בחטא ואף נהנו מסעודתו של אותו רשע, נחשבו הימים כ"ימי אחשורוש", ורק לאחר ששבו בתשובה וקבלו עליהם על המצוות באהבה, הוטבה מהותם והם נעשו בבחינת 'ימי מרדכי' (אמיר יעקב בתחלת מאמרי פורים).

עוד יש לפרש כי בא הדבר למדף שתכלית כל המאורעות שכביכול התרחשו בין אחשורוש לבין עצמו, לא היתה אלא לטובת ישראל; כדגמת המשתה שערך לכל שריו ועבדיו, אשר במהלכו הרג את ושת' ועל התגלגל הדבר שהמלכה אסתר תחתיה וכל ד' כף נשאלה ישראל. וכן מארעות רבים ונוספים שכאשר לבסוף התרחש הנס, התגלה כי אף הם היו חלק בלתי נפרד ממנו. ולמוד: יש בדרך לדורות; כי אף מארעות רבים שהתרחשו במהלך ההיסטוריה בין אמות העולם לבין עצמם, תכליתם האמתית היתה לטובת ישראל, כפי שהתברר הדבר בנוגע להלקם, וכדברי הגמרא (במות סג א): 'אפלו משפחות הדרות באדמה, אין מתברכות אלא בשביל ישראל... אפלו ספירות הבאות מגילא אסמפיא, אין מתברכות אלא בשביל ישראל' (לקוים ובאורים למגלת אסתר והגשפ' לר"ח וולף עמ' ט, וראה רמב"ם מלקים טז).

ארבעה פגגד ארבעה

אמר רבנו הגר"א: אנו מודים בתפלה זו על ארבע פגגות שהיו להמן הרשע בגרותו: 'להשמיד, להרג, ולאבד... וישללם לבו', 'להשמיד' - כנגד התורה, שאקט להשמיד את ישראל בכך שיעקרו מהם את התורה. 'להרג' - כנגד הנפש, שבקש לטל את נפשם. 'לאבד' - כנגד הגוף, שבקש ללכות את

זכרם לגמרי שאף הגוף לא ישרא. 'ישללם לבו' - כנגד המזון שבקש לטל מהם.

אך הקדוש ברוך הוא הפר את עצתו והשיב את גמולו בראשו, ואדברה: במקום שתאבד התורה, נוספה עליה מכוון עוד מגלה - מגלת אסתר, ובמקום אבד הגוף, נצטוו הם להברי' את גופם במשתה ביום זה, ובמקום אבד נפשם נצטוו הם בשמחה ששרשה בנפש. ותחת שיאבד את מונום, נצטוו הם במשלוח מנות ומתנות לאבינוים, כלומר שלא יהיה אדם מישאל שיחסר לו מונו ביום זה (באר הגר"א אסתר ג א).

גזרה על המזון - לטובה

בהזכרת המלים 'ישללם לבו' יש שבח מיוחד על גדל הנס, שהרי לכאורה אם נגזרה גזרה על נפשנו, מה אכפת לנו ממזוננו? אלא שאילו לא היה עוד על המזון, היינו יכולים לסמוך על כך שנשחד את המלך לבטל את הגזרה. וכפי שמצינו בגמרא (פסח נה ב) שאף כשגזרה המלכות לאבד את ישראל, נצלו הללו בנתנית שחד, אולם אחשורוש בן לזכספס בן ישראל, ואף בכספו של המן מאס (אסתר ג א), וזהו: 'ישללם לבו', שמתוך אחשורוש בן לזכספס, לא היה להיזהר פתח הצלה בידי אדם, ורק תשועת ה' היא שהצילה אותם מן הגזרה (ד"רשות חתם סופר ח"א, לקוים לפורים [נדפס בסוף הספר]).

מחשבה שהיפרה מתחלתה

מלשון התפלה: 'והשבות לו גמולו בראשו' - 'בראשו' לשון תחלה, משמע שכבר בתחלת מחשבתו של המן טמונה היתה הפרת מחשבתו, וכיצד?

באר מהר"ץ דושינסקי:

במדדש (אסתר נה ב) הובא: 'אמר לו הקדוש ברוך הוא לתן להשע: אי שוטה שבעולם; אני אמרת להשמידם כביכול ולא כלת, שאמר (התלים קו כט): 'ויאמר להשמיד לולי משה בחירו עמד בפני לפני להשיב חמותו מהשחית, ואתה אמרת להשמיד להרג ולאבד?'

נראה כי 'טעותו' של המן שכנה במרומים היתה בכך ש: 'בקש להשמיד להרג ולאבד את כל ה'יודים'. ממה שכזו אין לה כל סכני שתתקם. כדברי המדדש, וזו משמעות: 'והשבות לו גמולו בראשו', שכבר בתחלת גזרתו הטמין הקדוש ברוך הוא את מפלתו (תהלות מרדכי' תהלים כזד).

'הרחמן' למי ששכח 'על הנסים'

הרמ"א (א"ח קפז ד) פסק שמי ששכח לומר 'על הנסים' בברכת המזון, יוסיף בתוך פקשות הרחמן: 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה', וכו'. ותמהו המפרשים, הלא מבאר בגמרא (שבת לב ב) שאין לבקש על נס, כיון שהנס מנכה מזכותיו של האדם?

רבי יעקב אורנשטיין בעל 'תשועות יעקב' חדש לפי זה, שאף שאין להתפלל על הנס, שונה הדבר בנס שנגרם מחמתו קדוש ה'. שכן מנס שכזה, לא רק שאין מנפים לאדם מזכותיו, אלא אדרבה מוסיפים לו זכות על כך שבקש שם שמים על זה (תשועות יעקב' ע"ה' לך ד).

הגר"ש וואזנר זצ"ל הוסיף וברא זאת על פי דבריו הידועים של הרמב"ן בסוף פרשת בא, שמשמרת הנסים הגשמיים שלא כדרך הטבע, היא להראות לכל שאף הנהגת הטבע מסורה בידי הקדוש ברוך הוא. לפי זה יש לומר שאינו מבקשים על הנסים עצמם, אלא שכפי שבאותו הדור התחזקו ככל שאמנונה כאשר הנהגת ה' המחולטת נגלתה לעין כל, כך בדרונה כאשר האמונה הולכת ונרפית, אינו מבקשים על עצם הנס, אלא שתתקם תכליתו ויתחזקו כלם באמונת ה' (שבת הלוי מוסרים, חנה דרש ראשון ב).

פורים א-שריף

בדברי ימי הדורות ידוע על כמה וכמה 'ימי פורים' שתקנו בקהלות שונות, לזכר נסים מיוחדים שנעשו בהם לכני אותה קהלה. בספור שלפנינו נספר על אחד מאותם 'פורים' אשר נהג היה עד לדורות האחרונים ביום כ"ג לחדש שבט בקרב יוצאי טריפולי - לוב, וידוע בשם 'פורים א-שריף' על שם הנס שנעשה בו.

המעשה ארע לפני כשלוש מאות שנים. באותם ימים היה השלטון נקנה בכת הארוע, וכך היו מחוזות נתפסים בידי אנשים אלימים ומשללי רסן אשר פעלו בשלטון ככל העולה על רוחם. בטריפולי אשר בלוב נתפס השלטון בידי אדם גס ורע מעללים בשם חאלייל ביי, אשר השתמש בשלטון למלוי תאוותיו, תוך בזוזו ואותי שלזה בעריצות ובאלימות.

לשם מלוי תאוותיו זקוק היה אותו הולל לקפת מזמנים גדולה. לשם כך לא הספיקו המזמנים שהטיל על האכלוסיה המקומית והעיקו עליהם עד לבלי נשוא. השליט היה זקוק להשלמת הכנסה; והוא חילק לך דרך בלתי הגיונית בעליל; הוא העסיק מיזמתו 'שודדי' ש' אשר מעת לעת היו מפליגים מחופי טריפולי ומשתלטים על אניות סוחר שעשו את דרכן בלב ים, חומסים את כל שללן ומעשירים באמצעותן את אוצרותיו של השליט.

יתרוננו הגדול עשרת מונים על כחות צבא טריפולי, הן בכמות והן באיכות, אמור היה להובילו לנצחון תוך זמן קצר, אולם למרבה הפלא הוא התקשה להשיגו. מגני העיר נלחמו כאריות, וההפגזות ההדדיות הלכו והתמשכו, כאשר במשך כל אותו הזמן לא פסקו יהודי טריפולי מתעניותיהם ומתפלותיהם, ולא חדלו מלשפך תחנה לפני היושב במרומים שסייר מעליהם את חרב המשחית.

בראות א-שריף כי ההכרעה אינה נראית באפקס, ומתוך תאוותו להשיג נצחון בכל מחיר, החליט לנהג בתחבולה מתחכמת: בחשכת ליל הוא שלח אלפים מחיליו כשהם מחפשים בבגדי האויב אל תוככי טריפולי, אלא שבחסד שמים התגלתה המזומה מעבוד מועד. החילים התגלו בדרך לא דרך, ואלצו לברות חזרה אל מחנה א-שריף תוך שהם מותירים אחריהם שכל ארץ של הווגים ופצועים.

גדודי א-שריף המתשים לא יכלו לשאת את העלבון. ורוחם נפלה, ורבים מהם נפוצו לכל עבר. א-שריף נסה לגייס את אחרוני נאמניו לקרב מאסף, אולם גם הפעם נחל כשלון חרוץ, וביום כ"ג לחדש שבט נמלט בעור שניו אל המדבר, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.

היה זה נס של ממש, שבו נצחו חיליו הרבים של א-שריף בידי לוחמי טריפולי המועטים. לאיש מבין יושבי טריפולי, יהודים פנקרים, לא היה ספק כי אך כת התפלה הוא זה שעמד להם בעת צרתם, ושם שמים התקדש ברבים.

לזכר אותו הנס תקנו יהודי טריפולי לחגג לדורות את יום 'פורים א-שריף' ביום כ"ג שבט שבו נצלו מאלבדון שזמם עליהם אותו רשע. ביום זה נוהגים בני טריפולי לחגג במשתה ושמחה, משלוח מנות אשל לרעהו ומונתו לאבינוים, ובשבת שלפניו אי נהנו הם לשתור פיות מחד בשמי מי כמוף, שבו תאר הנס לפסיו. הפיוט חבר על ידי הדן הנועד רבי דוד טיאר זצ"ל לזכר המאורע.

טראבאסל של מעלה גליון לב עמ' 92